

ГЕОГРАФИЯ САБАҚЛАРЫНДА МАШҚАЛАЛЫ ОҚЫТУДЫҢ ҚОЛЛАНЫЛЫҒЫ

Р.Т.Гаипова - педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Б.Тұраев, А.Шәрибаев, А.Орынбаева - географияны оқыту методикасы тәлім бағдарының студенттері
Әжанияз атындағы Нөкіс мемлекеттік педагогикалық институты

Таянч сұзлар: география, метод, усул, білім, кұникма, малака, педагогик технология, инновация, муаммо, муаммоли таълим, самарадорлик.

Ключевые слова: география, метод, приём, навыки, квалификация, педагогические технологии, инновация, проблема, проблемное обучение, результативность.

Key words: geography, method, technique, skills, qualification, pedagogical technologies, innovation, problem, problem-based learning, results.

Жоқары билимлі хәм интеллектуаллығы раўажланған әуладты тәрбиялау турақлы раўажландырыу хәм модернизациялаудың ең әхмийетли шәрти. Бүгінгі күнге келип пүткил дүньяда билимлендириу системасын түптен өзгертю процесі өтпекте. Себеби, ХХІ әсирди интеллектуаллық әсири хәзирги тәлим системасы ушын оқытушының үйреткени менен шекленип қалатуғын оқышыларды таярлау максет болмай қалды. Тийкарынан, оқышылар санасын раўажландырыуға бағдарланған бундай тәлим бағдарлары дәуір талабына жуап берип қалмайды. Себеби, хәр қандай күшли сана хәм шексиз дүньяда барлық хәдийселердің барлығын қамтып ала алмайды. Бунның үстине сана жәрдемінде өзлестирілген билимлер тек стандарт жағдайларда ғана пайдаланыуға мөлшерленген болады. Соның ушын жас әуладты өз бетинше ізленетуғын ең қолайлы хәм еркин пикирин айта алатуғын, ой - өриси кең, орынлы пикир қабыл ете алатуғын етип тәрбиялау күн тәртиннің әхмийетли мәселелеринен бирине айланды.

Хәр бир оқыу курсы өзіне тән машқалаларға ийе. Ал, хәр қандай талапшаң, ізлениушен, жаңалыққа умтылушы, искер оқытушы оның өзіне тән болған шешиу жолларын ізлейди [1:13].

География курсының машқалалары төмендегисе:

1. Әмирдің өзгерген сапасы билим алыушыдан турмыс машқалаларын өзбетинше шешиуді талап етеди.

- ❖ өзін басқаша қабыл етиуді баслайтуғын;
- ❖ өз сезимлерин толығырақ қабыл ететуғын.
- ❖ автоном хәм өзіне исеним артып атырған;
- ❖ өз алдына анық бағдар қоятуғын, өзін ержеткен инсан сыпатында тутатуғын;
- ❖ өзі кәлеген адамға көбирек ұқсайтуғын;
- ❖ басқа адамларды қабыл ете алатуғын хәм түсине баслайтуғын адам талап етиледі.

Усы жерде устаздың баслы максеті:

- белгилі оқышыны қалай болса солай қабыл етиу; оған жақсы қатнасықта болу, оның сезимлерин түсиниу, жаңа материалды бирге үйрениу, хәм бул тийкарында оқышыға қәдирли оқыуды пайда етиуде жәрдем беріуши атмосфераны пайда етиу.

2. Предметке болған қызығудың төменлеуі.

Хәзирги ўақытта информацияның көпшилиги оқышыда өзиниң билимин кеңейтиуге хәм тереңлестиріуге үйретпейди. Бағдарламада: Мен мағлыұматты интернеттен табаман, оқытушыдан еситемен, классласым айтып береді ямаса телевизордан еситемен. Оқышы көпшилик жағдайда пассив тыңлаушыға айланады. Хәзирги дәуірдің оқыту системасы оқытушыға көплеген инновациялық методлардан өзиникин таңлауға мүмкиншилик береді. Күнделікли затларға жаңа көзқарас пенен қарау, өзиниң тәжірийбесине исениу, хәзирги билим мәдениетінің информациясын жеткеріуге мүмкиншилик береді.

Америкалы психолог Карл Роджерс оқытудың еки типин ажыратады:

- информациялық, әпиұайы фактлер менен тәміинлейди.

- әхмийетли билим, ол оқышылардың сана- сезимин раўажландырыу хәм жақсы өзгерислерге алып келеди [5:11].

Көпшилик методлардың раўажланыуында оқыудың идеялық раўажланыуы биринши орынға шығады. Себеби, оқыу-тәрбиялық процесс барлық ўақытта оқышының имканиятын хәм интеллектин раўажландырыуға бағышланған.

География предмет есабында баслы методларды қолланыу арқалы оқыу есаптарын шешиуде көбирек имканиялар береді:

- бақлау (жазғы бақлауды қосқанда)
- әмелий жұмыс
- таблица, сүўрет, видеофильмлерди көриу
- қатнасыушылар хаты
- рефератлар
- илимий-изертлеу жұмысларында қатнасыу
- метоппредметлик қатнасықларды изертлеу.

Жоқарыда көрсеткен методлар қолланған есаптарда (жұмысларда) машқалалы билимлендириуді қолланған халда белгилі нәтижелерге ерисиуге мүмкиншилик болады.

География сабақтарында машқалалы билимлендириу С.И.Ожеговтың авторлығындағы орыс тили сөзлингенде «машқала» - сөзи қыйын сорау, шешиуі тийис болған жұмыс, ізлениу-деген мәнисти аңлатады.

Машқалалы билимлендириу дегенде нени түсинемиз?

Машқалалы билимлендириу - бул сондай оқыу хызметі болып, бунда оқытушы тәрпинен бир машқалалы жағдай ойлап табылады хәм қатнасыушылардың оны шешиудеги актив өз бетинше жұмысы. Бунның тийкарында профессионал билимнің өзлестирілуі, ойлау қәбилеті хәр тәрәпме жоқарылауына ерисиледи [3:17].

1. Машқалаластыриу методы

Машқалалы шынығулар өз бетинше раўажланыу қәбилетин ийе хәм қатнасыушылардың тәжірийбесинен хәм мүтәжинен тәбийий түрде пайда болады. Оқытушыны машқалалы жағдайға қойып оқытушы оның ойлау механизмин «тоқтатып» қояды. Басқа қатнасыушылардың машқалалы шынығу барысында сол машқаланы шешиуге хәр түрлі гипотезаларды таслап, олардың өзін түсиниу процесин тереңлестиріп, анық шешимин табыуға жәрдем береді:

факт → гипотеза → теория → билим (шынылық) [2:1].

Бунның ушын оқышылар бир еслетпе менен таңысып шығуы керек.

Оқытушының мәселеси - оқышылар берген сорауларға тууры жуап бермей, басқа да жәрдемши сөзлер жәрдемінде узатып беріу керек.

Машқалалы қатнас жасауды иске асыруу ушын оқытушы машқалалы сораулар хәм шынығулар системасына ийе болуы тийис. Сораулар төмендеги шәртлерди сақласа ғана машқалалы сорау есапланады:

- егер сорау сол илимнің баслы пикирлері менен байланыслы болса, дүньяқарасы менен байланыслы

болса, хәм олардың өзбетинше өзлестирилиўи белгили бир ойдаў қәбилетин асырса;

- егер оқыў материалларын топарластырыў мүмкин болса, соның менен бирге белгиленген машқалаларға байланыслы фактлар болса;

- егер машқала илимий излениўлер жолы менен ашып бериў мүмкин болса, соның менен бирге тарихта пайда болған илимнің ашып берилиўин қатнасыўшылар тәрәпинен түсиниўи мүмкин болса;

- егер берилген сораў тийкарында машқалалы жағдай пайда етиў мүмкин болса;

2. Машқаланы шешиўде өзбетинше гипотезаларды келтириў.

Гипотезаларды келтириў басқышында қатнасыўшылар өзиниң шешимлерин усыныс етиўди үйрениў, оларды биринши анализлеп, көбирек туўры келетуғынын сайлаўи тийис хәм оларды дәлиллеп бериўди үйрениўи тийис. Активлестириўши сораўларды қолланғанда бул басқышта ойдаў механизмин активлестириўде даўыс шығарып ойдаўдан (пикирлеўден) пайдаланыў. Оқыўшы оқытыўшыдан бир ямаса еки адым алдында жүриўши жағдайды пайда етиў.

Оқытыўшы өзиниң логикасы жәрдемінде бир шешим таярлап, оны ашып бериў хуқықын класқа усыныс етеди.

3. Баспа дереклердеги таяр билимлерди ашып бериў методы

Белгили бир темаға тийисли текстлерди газета, журнал, китап, сөзликлер, хәм т.б. усыныс етиўди үйрениў хәм оған сораўлар дүзиў. Усы материаллар жәрдемінде группалық, жуплық ямаса жеке жумысты (шынығыўды) шөлкемлестириў, соң сораўды коллективлик талқылаў болады.

4. Машқалалы таллаў методы.

Қатнасыўшылардың сораўға болған қатнасын, оның өмир тәжирийбесине, билимине (оқыўдан тысқары алған) қатнасығын жүзеге келтириўши машқалалы сораўлардың хәм оқытыўшы тәрәпинен қойылған аўызша материаллардың бирлеспесин өз ишине қамтытуғын метод болып есапланады.

Машқалалы методты қолланыў мүмкин болған оқыў шынығыў формалары:

1. Айтысыў белсендиліги тийкарында;

- семинарлар (жеке жумыс)

- структураластырылған айтысыў (топарлық жумыс)

- машқалалы- әмелий айтысыў (коллективлик жумыс)

2. Излениўшилиқ белсендиліги тийкарында;

- әмелий шынығыўлар (коллективлик жумыс)

- излениўшилиқ сабақлары (жеке жумыс)

3. Таза аспектлер жәрдеміндеги дәстүрий сабақлар;

- сабақ-лекция;
- сабақ-семинар;
- шынығыўлар шешиў сабағы;
- сабақ-конференция;
- сабақ-экскурсия;
- сабақ-мәсләхәт;
- сабақ-имтихан хәм т.б.

4. Стандарт емес сабақлар:

- сабақ-аукцион;
- сабақ-пресс-конференция;
- сабақ-диссертация қорғау;
- сабақ-суд;
- сабақ-арнаўлы;

Машқалалы билимлендириўдин типиниң максети тек ғана билимлер системасын илимий танытыўды үйрениў емес, бәлким нәтижеге ерисиў процесин, оқыўшының активлигин қәлиплестириў хәм оның дәретиўшилиқ қәбилетлерин раўажландырыўда болып табылады.

Оқытыўшының машқалалы билимлендириўдеги жумысы төмендегилерди қамтыйды, қыйын түсиниклердин мазмунын түсиндирип бериў, машқалалы жағдайларды пайда етиў, қатнасыўшыларға факторларды жеткерий хәм олардың оқыў түсиник белсендилігин шөлкемлестириў, қатнасыўшылар фактлерди анализлеў тийкарында өзбетинше шешим қабыл етиўи тийис хәм олар оқытыўшы жәрдемінде белгили бир түсиник, қарарларды қәлиплестиреди.

Геологиялық қурылысын үйрениў. Қарақалпақстанның рельефин хәм пайдалы қазылмаларын «Өзгешелигиниң себебин табыў хәм Қарақалпақстан территориясында үлкен рельеф түрлериниң жайласыў тийкарлары» машқаласын бағдарлаўға болады, ал Кубла Сибирь таў поясын үйрениўге бағышланған сабақларды «Усы барлық таўлар системасын, орфографиясы хәм жасы өзгеше болыўына қарамай, бир тәбийий территориялық комплекс сыпатында қараўға бола ма?» машқаласы менен бирлестириў.

Буның тийкарында қатнасыўшыларда ақыллы операциялар қәбилети, билимлерди көшириў қәбилети қәлиплеседи. Дыққаты, ой еркинлиги раўажланады. Жуўмақлап айтқанда, география сабағында машқалалы оқытыў сабақтың хәр тәрәплеме илимий, системалы өтилиўине тийкар болыў менен бирге география бойынша билимлерин тереңлестириўге негиз жаратады.

Әдебиятлар

1. Лернер И.Я. Развитие мышления школьников в процессе обучения истории: Пособие для учителей. -М.: «Просвещение», 1992.
2. Панчешникова Л.М. Проблемные задания по географии. География в школе. №1. 2001.
3. Панчешникова Л.М. Контрольные задания и упражнения по географии. -М.: «Просвещение», 1982.
4. Понурова Г.А. Проблемный подход в обучении географии в средней школе. -М.: «Просвещение», 1991.
5. Роджерс К., Ангеловски К. Учитель и инновация. – Киев: 1992, -С. 24.
6. Селевко Ф.К. Современные образовательные технологии. –М.: Народное образование, 1998.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада география дарсларида муаммо қўйиш ва ўқитишнинг муаммоли усуллари ҳақида сўз боради. Шунингдек, муаммоли таълим ва муаммоли вазиятни келтириб чиқариш сабаблари ва унинг дарс жараёнидаги аҳамияти ҳақида фикр юритилади.

РЕЗЮМЕ

В статье говорится о решении проблем и методах проблемного обучения на уроках географии. Следовательно, рассматривается проблемное обучение, выявляются причины проблемных ситуаций и их важность в учебном процессе.

SUMMARY

The article deals with the issues and methods of problem-based learning at Geography lessons. Therefore, the author studies problem based teaching and the causes of problem situations and their importance in the learning process.